

IZ PROŠLOSTI GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

8. januar 1537. godine (26. redžeba 943. godine po Hidžri) smatra se danom osnivanja i ustanovljenja Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu. Toga dana je napisana i potpisana vakufnama Gazi Husrev-begove (Kuršumlije) medrese. U vakufnami između ostalog stoji: »Što preteče od troškova za gradnju, neka se za to kupi valjanih knjiga, koje će se upotrebljavati u spomenutoj medresi, da se njima koristi, ko ih bude čitao i da iz njih prepisuju oni, koji se bave naukom«. Time je udaren temelj ovoj kulturnoj ustanovi. Biblioteka se nalazila u sklopu medrese, kako je u ostalom bilo uobičajeno u to vrijeme da se biblioteke nalaze u sklopu drugih ustanova: medresa, džamija, tekija ili mekteba.

Biblioteka je bila namijenjena u prvom redu učenicima medrese, a onda i svima, ... »koji se bave naukom«. To je jedna od indicija, da je Gazi Husrevbegova biblioteka još od svoga postanka imala karakter javne ustanove. Kakav je prvi fond biblioteke bio, danas je to teško odrediti. Ali po uvjetima, koje je vakufnamom trebao imati muderis Husrevbegove medrese, da se pretpostavi, da su i prve knjige, unesene u ovu biblioteku, morale biti i vrijedne i brojne. U već

spomenutoj vakufnami čitamo i slijedeće: »U medresi, koju namjera sagrađiti, učvrstiti, podignuti i uvakufiti za one Božje robove, koji stiču nauku i usavršavaju dušu, te se bave spekulativnim i predajnim (racionalnim i empiričko-tradicionalnim) znanostima, neka se namjesti između Božjih robova čovjek učen, spreman, savršen, iskusan, koji predavanjem i pisanjem diže zastore istina, koji je u sebi sakupio grane i temelje, koji obuhvata spekulativne i tradicionalne znanosti. Neka im predaje tefsir (tumačenje Kur-ana), hadis (tradiciju), ahkam (šeriatsko pravo), usul (institucije šeriatskog prava), meani ve bejan (poetiku i retoriku), kelam (dogmatiku na metafizičkoj podlozi) i ostalo, što bude iziskivao običaj i mjesto. Neka ne propusti predavanja osim šeriatom priznatom isprikom, a ni oni neka ne propuste, osim na običajem priznati način. Da se drže praznici (ferije) i školski dani, kako je to običaj, nije potrebno, da se opširno kazuje. Neka svijetu daje fetve (pravne savjete) u onim šeriatsko-pravnim pitanjima, u kojima mu budu tražili, i to po najtemeljitijim pravcima i mišljenjima, uzimajući to iz knjiga o fetvama u svim poslovima. Još se njemu pridodaje počasni nadzor

nad vakufima za sva vremena i vijekove».

Ugled i uspjeh jedne medrese je u mnogome zavisio od njenoga muderisa. Što je on bio učeniji i što je bolji uspjeh u predavanjima postizao, i ugled medrese je bio veći. Naš vakif, Gazi Husrebeg, je još postavio uvjet, da muderis njegove medrese bude ujedno i sarajevski muftija. A kako su za muftije dolazili i najučeniji ljudi svojega vremena, to se i s te strane Kuršumlija medresa izdvajala između ostalih u Sarajevu. Nadzor nad bibliotekom je imao svakako muderis medrese pri kojoj je biblioteka osnovana. Prema tome i po predmetima, koji su se u medresi imali učiti i prema spremi muderisa, koji je u medresi predavao, u biblioteku su morali biti nabavljeni najbolji i najpriznatiji i udžbenici i priručnici. I po broju predmeta, koji su se u medresi izučavali, broj knjiga u biblioteci je morao biti znatan, jer za jedan predmet nije bila dovoljna samo jedna knjiga. Kako su biblioteke dosta dugo bile i prepisivačke škole, i to ne samo za učenike medresa, to je i izbor knjiga morao biti mnogo veći i raznovrsniji. I za jedno i za drugo imamo potvrdu u brojno sačuvanim primjercima rukopisa.

Sve do godine 1863., koliko se do danas zna, biblioteka je ostala u prostorijama Kuršumlije medrese. Te je godine na poticaj Topal Osman paše, guvernera Bosne, uprava Gazi Husrebegova vakufa dogradila jednu veću prostoriju uz Begovu džamiju ispod munare. Tu se biblioteka preselila i ostala do godine 1935., kada je prešla u prizemne prostorije zgrade sarajevskog muftijstva pred Carevom džamijom. To je urađeno, jer su tadašnje prostorije postale tijesne s obzirom, da se je knjižni fond biblioteke iz dana u dan množio, a

i broj posjetilaca je bio sve veći. Do nekoiko godina poslije Oslobođenja biblioteke je dobila i prostorije na katu zgrade, gdje je bila smještena. Kasnije se ukazala potreba ponovnog proširenja prostorija biblioteke, pa su upravne i poslovne prostorije biblioteke smještene u prizemlju bišeg Ulema medžlisa (isto pred Carevom džamijom, a sva zgrada bivšeg muftijstva je upotrijebljena za smještaj knjižnog fonda biblioteke.

Je li Gazi Husrebegova biblioteka bila sastavni dio medrese sve do prelaska u prostorije u dvorištu Begove džamije, ili je još u medresi postala samostalna ustanova, do danas se još tačno ne zna. Naime sve do sada se smatralo i pisalo, da je ona do godine 1863. bila u sastavu medrese. Međutim ima indicija, koje govore, da je biblioteka i ranije bila samostalna.

Mehmed Tahir u svome djelu Osmanli muellifleri (sv. III, str. 46) bilježi, kada govori o Sarajliji Husein efendiji Kodža Muerihu, da je njegov otac bio bibliotekar Gazi Husrebegove biblioteke. Ovu Mehmed Tahirovu tvrdnju uzima kao sigurnu i A. S. Tveritinova (v. Predgovor, str. 6 djelu Bedai'ul Vekai' Sarajlije Huseina, izdanje Akademije nauka SSSR, Moskva, 1961). Međutim, H. M. Handžić u svome Književnom radu bosansko-hercegovačkih muslimana (Sarajevo, 1934., str. 38) pretpostavlja, da je otac Husein efendijin imao »nekakvu službu u Gazi Husrebegovoj medresi, te je usput nadzirao i knjige u toj medresi, jer onda nije postojala Gazi Husrev-begova biblioteka kao samostalna ustanova«.

Ali ima i drugih pretpostavki, koje govore u prilog, da je Gazi Husrebegova biblioteka i prije 1863. godine mogla biti samostalna ustanova. Prva biblioteka u evropskom dijelu Osmanskog carstva kao samostalna ustanova osnovana je

u Skoplju 1607. godine. To je bila biblioteka Kačanikli Mehmed paše za koju je vakif dao izgraditi i posebnu zgradu. Skoro pola stoljeća kasnije osnovana je u Carigradu prva samostalna biblioteka (1661. godine Köprülüna biblioteka. Vid. Ismail Eren, *Rumeli'de Türk Kültürü*. Istanbul. 1970., str. 28). Osman Šehdi ef. Bjelopoljac osnovao je u Sarajevu 1759. godine svoju samostalnu biblioteku, a kojih 15 godina kasnije drugu samostalnu biblioteku u ovome gradu osnovao je Abdulah ef. Kantamirija, profesor, kaligraf i neumorni prepisivač vrijednih i zapaženih djela iz islamske i arapske književnosti. Umro je 1774. godine. I jedan i drugi sagradili su posebne zgrade za svoje biblioteke.

Već je rečeno, da je Gazi Husrebegova (Kuršumlija) medresa i po svome osnivaču i po namjeni bila najpoznatija kod nas. I njezina je biblioteka morala biti iz istih razloga među prvima kod nas. Kako god se medresa razvijala, može se uzeti, da je i biblioteka pratila njen razvoj. Kad su nastale prve samostalne biblioteke kod nas, logično je pretpostaviti da je i Gazi Husrebegov vakuf kao najjači i najugledniji u Bosni i Hercegovini, osamostalio njegovu biblioteku. Ovo sve ide u prilog Mehmed Tahirovoj tvrdnji, da je otac Husein ef. Kodža Mueriha bio bibliotekar Gazi Husrebegove biblioteke. Ako se ovo sve uzme u obzir, onda je ova biblioteka postala samostalna još u prvoj polovini XVII stoljeća s obzirom, da je Husein efendija umro 1644. godine.

I Gazi Husrebegova biblioteka je, kao u ostalom i Sarajevo, u svojoj prošlosti doživjela više crnih dana. Mnogobrojni požari, neprijateljski pohodi na ovaj grad (provala Eugena Savojskog 1697. godine) nisu mimoišli ni ovu ustanovu. Ali je ona svaki put obnovljena. Zadnji put jê je zahvatio požar u aprilu 1941. godine prilikom bombardiranja Sarajeva od strane Nijemaca. Kad je jedna bomba pala u harem Careve džamije, požar je zahvatio i krov biblioteke. Zahvaljujući brzoj intervenciji profesora Franjevačke bogoslovije Dra Miroljuba Pervana, požar je ugašen i naša biblioteka spašena sigurne propasti. Naime s prozora Bogoslovije, koja se nalazila u neposrednoj blizini Careve džamije, profesor Pervan je vidio, kad je bomba pala u dvorište džamije i kada se upalio krov nad bibliotekom. Odmah je zvao vatrogasce, ali je dobio odgovor, da oni idu samo na izričiti nalog bana Drinske banovine. Doktor Pervan se i opet snašao. Kako se konak (rezidencija bana) nalazi između džamije i Bogoslovije, on se odmah uputio tamo. Međutim u Konaku nije nikoga našao. On je odatle opet nazvao Vatrogasnu četu i naredio »u ime bana«, da vatrogasci odmah dođu gasiti požar na Gazi Husrebegovoj biblioteci. Ovaj Pervanov »trik« je upalio. Vatrogasci su kroz kratko vrijeme bili na mjestu požara i još, dok sama zgrada biblioteke nije bila zahvaćena požarom, ugasili su vatru i tako sačuvali ovu kulturnu ustanovu od sigurne propasti.

M. TRALJIĆ